

Sirena - Onokentaur: ikonografsko-ikonološka studija konzola iz ciklusa u kapeli Žalostne Matere Božje u Celju

Balog, Zdenko

Source / Izvornik: **Zbornik III. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2013, 237 - 244**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:233215>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Sirena – Onokentaur: ikonografsko-ikonološka studija konzola iz ciklusa u kapeli Žalostne Matere Božje u Celju

Kapela Žalostne Matere Božje dograđena je uz sjevernu stranu crkve sv. Danijela u Celju. Kapela je jednostavnog, jedinstvenog tlocrta, na četiri jarma: tri jarma križnorebrastog svoda i zaključni 5/8 apside s radijalnim rebrima. Kako južni zid dijeli sa svetištem crkve kojoj je prigradna, osvjetljena je samo s tri prozora koji su raspoređeni u zaključku apside. Kapela unutar crkve predstavlja potpuno odijeljenu prostornu jedinicu, s crkvom povezanu samo vratima na zapadnom zidu. Ova okolnost ukazuje na strogo odijeljeni obiteljski karakter prostora u koji »nepozvani« sigurno nije imao pristupa.

Unutarnje stijene kapele razvedene su trima nišama sa svake strane te u apsidalnom jarmu širokim bogato ukrašenim udubljenjima, s južne strane to je peterostruka sedilija s baldahinom, a nasuprot njoj simetrično, gotovo jednako uređene kamene niše s ormarićima za relikvije. U visini nešto većoj od tri metra nalazi se niz figuralno obrađenih konzola na kojima su stajale skulpture. Nad skulpturama uzdižu se visoki baldahini oblika fijala, koji svojom visinom dosežu razinu konstrukcije svoda, te nadomještaju konzole koje bi nosile rebra svoda. Ove konzole i baldahini gusto su raspoređeni cijelom unutarnjom stijenom kapele te se nalaze na svakom mjestu stjecišta svodnih rebara, ali i na pola širine svakog jarma. Na taj način, što očuvanih, što izgubljenih, brojimo 20 pozicija konzola te jednu vjerojatnu, ali ne potvrđenu, na polovici zapadne stijene kapele. Od 20, odnosno 21 originalne konzole, potpuno ili djelomično ih je očuvano 13, što čini malo manje od dvije trećine originalnog ciklusa. Zbog velikog broja nedostajućih konzola te zbog potpuno izgubljenih originalnih skulptura koje su stajale na postoljima ispod baldahina, nemoguće je donijeti konačne zaključke o ikonografskom konceptu. Ipak, posebnost ovog ciklusa je postojanje »legendi«, uklesanih natpisa na pločama koje su stajale uz konzole.

Konzola Sirene – antički izvori o Sirenama

Na lijevoj stijeni kapele od ulaza, prve dvije očuvane konzole prikazuju hibridne likove s djelomično ljudskim svojstvima. Na prvome mjestu od očuvanih konzola nalazi se lik krilate žene obnažena poprsja koja od struka nadalje nema ljudsko tijelo, nego joj se tijelo pretvara u riblji rep povijen ulijevo. Podupirući profilirani abakus, lijepo oblikovana djevojačka glava, dobro izrađenog lica s isto tako detaljno

izvedenim krilima, nastavlja se na ramena i raširene podignute ruke. Lijeva ruka je oštećena, grudi nisu istaknute, a možda su i otklesane. Riblji je rep oštećen, ali se na manjim dijelovima repa raspoznaju pravilno oblikovane krljušti. Dio na kojem je tijelo djevojke spojeno s ribljim repom oštećen je, što otvara mogućnost za različite rekonstrukcije, primjerice mogućnost da su iz tijela djevojke izlazila dva simetrično postavljena repa. S obje strane ovoga hibridnog lika nalaze se dvije profilacije lomljenoga okruglog štapa, koje završavaju vegetabilnim kapitelima.

Opisanu konzolu već i prema ovom lapidarnom opisu: populjdjevojka-poluriba, svatko će prepoznati kao udomaćen lik klasične mitologije – Sirenu.¹ Ovime se atribucija ovog lika čini jednostavna i jednoznačna, čak i bez klesane legende, kakve su vjerojatno imale sve konzole u kapeli, ali su očuvane samo tri.

No je li sve oko Sirene tako jednostavno, vidjet ćemo kroz sljedeća razmatranja. Iako Sirena epizodom u Homerovoj *Odiseji* snažno ulazi u repertoar svjetske književnosti i kulturnog naslijeđa, iz *Odiseje* o Sireni doznajmo vrlo malo. Netipično za homerski stil, koji vrvi od živih opisa, te će, dapače, u istom pjevanju detaljno opisati Scilu, Homer Sirenu na scenu dovodi jednostavno kao činjenicu koja je obilježena jedino imenom i ponašanjem. Sirena ulazi u radnju stihovima:

*Najprije doći ćeš k dvjema Sirenama, koje općinit
Svakog čovjeka znadu, kad dođe k njima nablizu.
Tko u neznanju dođe k Sirenama i čuje njihovo
Pjevanje, toga neće na povratku dočekat žena
Ni luda djeca i neće veseliti mu se oni,
Već ga pjevanjem jasnim Sirene općinjaju svojim
Na polju sjedeć, a silna oko njih je gomila kosti
Istrulih ljudi što njima s tjelesa nestaje kože.²*

Ovih osam redaka o Sirenama ključan je i polazni podatak. Kasnije slijedi uputa o tome kako da Odisej i njegovi drugovi izbjegnu opasnost, a u sljedećim odlomcima događa se sve kako je čarobnica Kirka i predvidjela. Sirene u opis ulaze nenajavljeno, bez najsitnijeg podatka; je li riječ o ljudima, boginjama, hibridima ili nemanima. Netko bi mogao pomisliti da time drevni pjesnik izaziva nelagodu i podiže napetost, no to nije karakteristično za Homerov narativni stil

koji obiluje epizodama i digresijama koje razbijaju napetost. Rješenje je mnogo jednostavnije: Homer spominje Sirene kao nešto svojoj publici općepoznato, kao kad bi spominjao Kentaura, konja ili lava, očekujući da njegova publika sasvim točno zna tko i što su Sirene. Ograničava se na podatak da su dvije i kako umilnom pjesmom mame lađare.

Euripid je nešto rječitiji. U njegovoj *Heleni*, Sirene su podrobnije određene:

*Krilatice mlade vi,
Zemlje kćeri, djevice, –
Sirene! Da mi dođete,
Gdje plačem, s frulom libijskom,
Sviralama!*³

Djevice-krilatice slikovit je prikaz onoga što nam je prešutio Homer, ali su višekratno posvjedočili grčki slikari: na crvenofiguralnom krateru u Louvreu⁴ prikazana je ptica raširenih krila, s ljudskom (ženskom) glavom i rukama; svira frulu. Na lekitu iz Eritreje prikazana je scena iz *Odiseje*, onako kako je donosi i sam Homer: u sredini kompozicije Odisej je zavezan za jarbol, a lijevo i desno nalaze mu se Sirene – ptice sa ženskim glavama i rukama, te sviralama.⁵ Takvih je primjera mnoštvo: samostalno ili usred narativnih homerskih motiva, Sirene su uvijek ptice sa najmanje ljudskih atributa, koje u skladu sa homerskom epizodom vrebaju sa stijena ili lete zrakom oko Odisejeve lađice.

Konzola Onokentaura – mitološko biće bez mitologije

Za razliku od Sirene prikazane kao mlade djevojke, susjedni lik predstavlja zrelu odraslu ženu koja od struka naniže ima tijelo četveronožne životinje. Prva nam je asocijacija opet vezana na klasični mit, a odnosi se na poznate grčke poluljude – polukonje, Kentoure.⁶ Sporadična pojava Kentaura u raznim gotičkim sakralnim arhitekturama podržala bi ovu atribuciju. Ipak, ima razloga da krenemo korak dalje: Sirena je opisana u *Fiziologu*,⁷ popularnoj prirodoslovnoj enciklopediji kasne antike i srednjeg vijeka. U istom poglavlju u vezi sa Sirenom opisana je druga hibridna životinja, polučovjek – polumagarac: Onokentaur. Zajedništvo Sirene i Onokentaura potvrđeno je u praktično svim prijevodima *Fiziologa*, a jednako tako i u nekim ilustriranim rukopisima u kojima se također javljaju zajedno.⁸

Onokentaur je zanimljiva pojava, klasični mitološki lik bez vlastite mitologije. Točnije, Onokentaur se prije *Fiziologa* ne javlja u mitovima, niti ga spominju klasični pisci.⁹ Onokentaur je spomenut u klasičnom prijevodu *Starog zavjeta* na grčki, *Septuaginti*, prikazan je negdje krajem starog vijeka na mozaicima u Palestrini.¹⁰ Je li susjedstvo sa Sirenom u *Fiziologu* dovoljno da upremo prstom u četvrtu konzolu celjske kapele i bez očuvane legende krstimo kao Onokentaura? Činjenica da imamo posla s magarećim Kentaurom koji je rado viđen u društvu sa Sirenom te da se ovo partnerstvo ponavlja u rasporedu celjskih konzola, bila bi dostatna i sama po sebi, kada bi raspored konzola odražavao poredak životinja u *Fiziologu*. No to nije slučaj te stoga tražimo dodatne

argumente. I doista, postoji još najmanje jedna literarna situacija u kojoj obje mitske figure nastupaju zajedno: klasični prevodi *Biblije*, *Septuaginta*, a kasnije i *Vulgata* u odlomku tzv. Izajine Apokalipse opisuju opustošenu babilonsku zemlju u kojoj su ljudi izginuli, a u njihovim gradovima i domovima borave različite nemani i divlje zvijeri. U nekoliko situacija u oba prijevoda u istom se kontekstu spominju Sirene i Onokentauri. Tako u *Septuaginti*:

Iza 13:21–22

*Sirene će ondje stanovati,
Demoni će plesati.
Onokentauri će boraviti tamo,
I ježevi u njihovim dvorovima.*

Iza 34:11–14

Nići će trnje u opustjeloj zemlji, a Onokentauri će naći svoj dom.

Neće biti gospodara zemlje,

(...)

Naselja će napučiti Sirene, a kuće će biti pune vrabaca.

Ondje će se sretat duhovi s Onokentaurima,

Dozivat će jedan drugoga;

Ondje će se zaustaviti Onokentauri

*Jer će tamo naći počivalište.*¹¹

Slično tako i u *Vulgati*:

Iza 13:22

²²et respondebunt ibi ululae in aedibus eius et sirenae in delubris voluptatis

Iza 34:11–14

¹¹et possidebunt illam onocrotalus et ericius et ibis et corvus habitabunt in ea et extendetur super eam mensura ut redigatur ad nihilum et perpendicularum in desolationem

(...)

*¹⁴et occurrent daemonia onocentauris et pilosus clamabit alter ad alterum ibi cubavit lamia et invenit sibi requiem*¹²

U kasnijim prijevodima *Biblije* na žive europske jezike Sirena i Onokentaur nisu se održali: zamijenjeni su različitim pustinjanskim životinjama, demonima ili jednostavno zvijerima. Takvu situaciju nalazimo u Lutherovoj Bibliji, Bibliji kralja Jamesa te u ostalim standardnim prijevodima *Biblije*. Kršćanski srednji vijek ove dvije mitske poluživotinje doživljava kao nerazdjeljiv tim i takvo im mjesto dodjeljuje i u celjskoj kapeli. Već ova dva argumenta, *Fiziolog* i klasični prevodi *Biblije*, snaže nas u zaključku koji će naknadno dobiti još dodatnih argumenata: drugi lik na lijevom zidu celjske kapele je Onokentaur.

Sirena i Onokentaur u ikonologiji srednjeg vijeka

Tijekom srednjeg vijeka Sirena uživa nesmanjenu popularnost, kako kod klesara i iluminatora živopisnih bestijarija, tako i kod crkvenih učitelja i propovjednika. Sirena je važno i nezaobilazno poglavlje gotovo svih srednjovjekovnih bestijarija, ponajviše svih poznatih prijevoda *Fiziologa*. U njemačkojezičnoj tradiciji, Sirena je u prijevodima *Fiziologa* opisana kao žena-ptica: u starovisokonjemačkom (*Althochdeutsch*) *Fiziologu*,¹³ Sirena je opisana kao *méremanniu unde sint uuibe gélih únzin zé démo nábilin, dannan úfuogele*,¹⁴ dakle, do pupka građena kao žena, a nadalje kao ptica. U srednjevisokonjemačkom (*Mittelhochdeutsch*), bečkom proznom izdanju *Fiziologa*, Sirena je jednako opisana: *getan von deme houbite unze an den nabile also wib; dannen unze an die fuozze nidine sint si gitan also vogile unt singint ein vil scone sanch*,¹⁵ dakle opet pola žena, pola ptica, koja pjeva mnogo lijepih pjesama. Slično je i u također srednjevisokonjemačkom tekstu *Fiziologu* iz Melka,¹⁶ a tako je i u *Fiziologu* iz Berna.¹⁷ *Fiziolog* iz Berna ujedno je najstariji sačuvani ilustrirani primjerak (8./9. st.), čime nas uvodi u novu problematiku – likovnog prikazivanja Sirene kroz srednji vijek. Spomenimo na kraju još staroengleski *Fiziolog* iz 13. stoljeća.¹⁸ Rukopis datiran oko 1250., približno je suvremen *Fiziologu* iz Melka, ali pripada različitoj tradiciji. Opis Sirene u ovom je rukopisu sasvim različit: *fro ðe noule niðerward · ne is ge no man like · oc fis*,¹⁹ »od pupka naniže nije slična čovjeku, već ribi«. S obzirom na to da nam je poznato kako su Grci svoje Sirene zamišljali kao ptice, iznenađuje nas ovo pojavljivanje jedne ranije nepoznate ideje, o Sireni kao djevojci-ribi. Posebno je intrigantna činjenica da Sirena svoj riblji rep stječe najprije u likovnim prikazima, da bi potom još stoljećima bila opisivana kao djevojka-ptica.

Odgovor na ove dvojbe možda počiva u jednom manje popularnom liku, morskoj djevojci-ribi latinskog imena Serra. Serra nije nepoznata sastavljačima različitih redakcija *Fiziologa*: pojavljuje se u sva tri staronjemačka prijevoda te u latinskom izvorniku iz kojeg se crpi njemačkojezična tradicija *Fiziologa*.²⁰ To je morska neman koja slijedi brodove, ali im ne naudi, nego se umori od igre i odustane, te se vraća u svoje dubine. U moralističkoj peripetiji, kojom redovito poentiraju sva poglavlja o pojedinim životinjama i bićima u *Fiziologu*, Serra je uspoređena sa slabim vjernicima koji, doduše, streme k dobru, ali nemaju snage slijediti crkvene učitelje i svece na putu prema Nebeskom Jeruzalemu. Serra se u iluminiranim rukopisima pojavljuje rjeđe te joj je lik upravo jednak našoj modernoj predodžbi o Sireni, poludjevojci-poluribi.²¹

Usporedno s transformacijom Sirene, barem u dijelu Europe, dogodila se i jezična transformacija: u engleskom jezičnom području rano se napušta pojam Sirene te ga zamjenjuje kovanica Mermaid (isprva ponekad neutralno Merman).²² Mermaid je oblik koji će u potpunosti istisnuti Sirenu iz engleskog jezika, što vremenski ugrubo koincidira s istiskivanjem pernate grčke Sirene i zamjenom za zavodljivu riboliku djevojku.²³ Je li Serra možda derivat nordijske morske djevice²⁴ koja se pomalo identificira sa Sirenom, namećući joj obličje, a u engleskom jeziku dosljedno i ime?

Nešto je kasniji rukopis *Knjiga o prirodi* Konrada von Meisenburga, nastao negdje sredinom 14. stoljeća.²⁵ Ova opširna studija obrađuje različita područja; od ljudskog tijela, preko prirodnih pojava, nebeskih tijela i životinja, pa konačno i do mitoloških i nevjerovatnih bića poput Sirena. Odlomak je višestruko zanimljiv, kako zbog opisa Sirena, tako i zbog njihova jezičnog određenja: *Sirene sint merwunder (...) die mügent ze dâutsch merweip haizen*.²⁶ Sirene su dakle određene kao morska bića koja se stoga nazivaju još i *merweip*, morske žene. Do struka su opisane kao zavodljive nage žene otkrivenih grudi, a donjom polovicom tijela su ribe. Svojom posebnom pjesmom i pojavom zavode mornare i odvlače ih s njihovih putova, jednako kao što bludu sklona žena odvraća muškarca od puta vrline.

Mnogo više i od samih pionira prirodoslovne znanosti, sastavljača različitih *Fiziologa* i ostalih zooloških enciklopedija, za Sirenu su se zanimali kršćanski učitelji, pisci moralizatorskih spisa i sl. Da bi Sirena postala kršćanskom paradigmom, nije ju čak bilo nužno niti izdvajati iz okruženja Homerove *Odiseje*: u kršćanskim interpretacijama *Odiseje* kao pogubnog i opasnog putovanja ljudske duše, Sirena je utjelovljenje zavodljive i zavodeće zemaljske čari kojima podliježu slabi.²⁷ To ih, naravno, vodi u brzu i neminovnu propast. S obzirom na to da za kršćanske autore moralnih tekstova Sirena postaje oličenje ženske zavodljivosti,²⁸ koja je glavna prepreka na putu svetosti, transformacija od odbojne i zastrašujuće ptice grabljivice prema zavodljivoj nagoj djevojci sasvim je razumljiva. Pa ipak, čini se da je među majstorima, naročito romaničkoga kiparstva postojala dvojba, je li primjerenije Sirenu uprizoriti kao zavodljivost ovog svijeta, djevojku nagog poprsja i ribljeg repa, ili predočiti njezinu drugu prirodu, pticu grabljivicu koja će pograbiti i rastrgati dušu koju je prethodno zavela.

Na portalu romaničke crkve u Montceaux-L'Etoile,²⁹ Sirena je ptica grabljivica. Ovaj prikaz poklapa se s opisima raznih suvremenih prijevoda *Fiziologa*. Izbor ovog umjetnika postaje nam jasan imamo li u vidu kontekst: na portalu se, pored Sirene, nalaze likovi Onokentaura, arkandela Mihovila koji pobjeđuje Sotonu, te sv. Ivana Evanđelista. Zaustavimo se na ovom zadnjem liku: Evanđelistu Ivanu pripisano je autorstvo posljednje knjige *Novog zavjeta*, *Apokalipse*. Kako u *Bibliji* svaka starozavjetna scena i epizoda predviđa i zrcali neku scenu *Novog zavjeta* (prefiguracija), tako je i eshatološka vizija proroka Izaije – podsjetimo se klasičnih prijevoda *Biblije* u kojima su Sirene i Onokentauri protagonisti pustošenja o kojemu prorok piše – bila viđena kao ništa drugo nego prefiguracija posljednjih događaja opisanih u *Apokalipsi*.³⁰ Tako možemo tumačiti prisustvo Ivana Evanđelista na ovom romaničkom portalu, na kojem se pojavljuju likovi iz Izaijine eshatološke vizije. Za apokaliptičku kompoziciju svoga portala burgundski je umjetnik odabrao Sirenu, pticu grabljivicu koja vrebala proklete duše da ih pogradi. Program ovoga romaničkog portala za nas je posebno zanimljiv jer se najmanje tri ključna lika eshatološkog programa iz Montceaux-L'Etoilea ponavljaju i u celjskoj kapeli: pored Sirene i Onokentaura, tu je još i Evanđelist Ivan. Njegovu nazočnost usred šarenog bestijarija teško bismo mogli objasniti bez otvorene problematike jednoga eshatološkog aspekta celjskih konzola. Nakon iščitavanja ranih prijemo-

da Izaije i njemačkih *Fiziologa*, te sjajne Travisove analize burgundskog portala, čini se da nema zapreka da nevidljivim nitima povežemo ove tri celjske konzole. No to je samo jedna od tema koje otvaraju celjske konzole.

O Onokentauru, vjernom pratitelju Sirene u različitim literarnim, a tako i likovnim izvorima, malo što možemo dodati. Vrlo ga jasno definira starovisokonjemački *Fiziolog*: *Tër ónocentaurus, ér ist hálb man, halb ésil*.³¹ Onokentaur je biće slično Kentauru, samo što umjesto konjskog ima magareće tijelo. Za pisca *Fiziologa* iz Melka, Onokentaur je dvojna i dvolična priroda čovjekova koji ima lažan jezik i dozvoljava da ga vodi njegova životinjska priroda.³² Crkveni pisci mnogo su se trudili dati Onokentauru značenje: Jeronim ih smatra oličenjem židovskog prokletstva, dok Grgur Veliki s dvojbene uspjehom nastoji problem vratiti na jezičnu razinu: za njega je *Onokentaur* složenica riječi *onos* (magarac) i *taurus* (bik). Na taj način, pored zanemarivanja etabliranog člana svih bestijarija, Kentaura, ostao mu je neugodan ostatak u obliku onoga neiskorištenog »ken« usred riječi ono-ken-taur. Ipak ga to nije spriječilo da posegne za starozavjetnim argumentima u prorocima, psalmima itd., kako bi osnažio magareće-bikovskoga jezičnog hibrida.³³

Sirena, Onokentaur i Ivan Evanđelist, u okruženju simboličkih životinja i likova bremenitih starozavjetnim i novozavjetnim argumentima, prava su eshatološka okolina koja priziva drame svijeta prikazane na romaničkim katedralama. Svakako da u tom kontekstu i pasionska simbolika Lava i Pelikana dobiva treću dimenziju; lik redovnika sa zastavom može naći svoje mjesto u povorci likova koji upozoravaju na *posljednje stvari* i nužnost pokajanja. Na praznim položajima davno izgubljenih konzola tada bismo mogli zamisliti arkandela Mihovila koji važe duše i nakaznog Sotonu koji čeka da prigrabi posmrle grešnike.

Ako celjsku grupu od najmanje tri konzole unutar šireg ciklusa kao izdvojenu temu asociiramo uz eshatološku dramu *Apokalipse*, možda smo zatvorili jedan utemeljen zaključak, ali smo njime otvorili mnoga pitanja: kako to da su Sirena i Onokentaur, koji su npr. u ciklusu iz Montceaux-L'Etoile prikazani svojim demonskim, gotovo đavolskim obličjem, u Celju prikazani upravo u onoj suprotnoj, zavodljivoj prirodi, koja lomi slabe da bi ih potom preobražene u svoju demonisku prirodu, ispratile u vječno prokletstvo? Je li to dvojna funkcija u ikonografiji celjske kapele u kojoj se istovremeno odvija nekoliko drama: s jedne strane Sirena, Onokentaur i Ivan Evanđelist s apokaliptičkom temom, s druge strane Sirena i Scila kao prijeteće Odisejevoj duši u njegovoj plovidbi obnovljenim kršćanskim morem svijeta u nastojanju da spasi dušu, zatim Lav i Pelikan kao prefiguracije Kristova utjelovljenja i žrtve, te konačno, povezujuća tema, moralizatorsko-znanstvena knjiga *Fiziolog* koja je u srednjem vijeku bila prevedena i čitana kao vrhunski bestseller?

Odnos prema njemačkim prijevodima *Fiziologa* zasebna je tema. Nesumnjivo je kako je autor ikonografskog koncepta celjskih konzola bio upoznat s *Fiziologom* iz Melka, bečkim proznim *Fiziologom* ili *Knjigom o prirodi* Konrada iz Meigenburga. No ovdje tek predstojе podrobnije analize. Jednako tako otvara se homerska tema utkana u ciklus celjskih konzola, a ovdje bi opet bilo potrebno otvoriti temu odnosa

celjskih konzola i ciklusa konzola u klaustu cistercitskog samostana u Neubergu.

Celjska *Apokalipsa* odjek je teme koja je bila popularna stoljeća prije, posebno u francuskoj romanici. Jedinствена je u okruženju, a ne nalazi baš niti bliskih srodnika u vremenu u kojem nastaje. Apokalipsa i tema smrti, poput plesova mrtvaca (*Danse macabre*), bila je u postapokaliptičnoj Europi opustošenoj »crnom smrću« svakodnevno prisutna tema. Međutim, rafinirane, ikonografski složene teme, koje iziskuju suptilno utkanu simboliku, poput celjskih konzola, mogle su naći mjesto samo u privatnosti sakralnog prostora koji školovani velikaš široke kulture dizajnira za intimna razmatranja u krugu obitelji ili, još bolje, za osobnu meditaciju nad posljednjim stvarima.

Bilješke

1
EMILIJAN CEVC, Srednjeveška plastika na Slovenskem, Ljubljana, 1963., 98, sl. 70, potpisuje: »Konzola s Scilo...«; 102: »Na severni strani vidimo morsko deklico – Skilo...«. Zanimljivo je da isti autor navodi legendu koja Scilom imenuje sasvim drugu konzolu. Možda se autor, oslanjajući se na pojedine opise Scile, odlučio za ovu atribuciju zanemarujući pritom činjenicu da mu se takvom atribucijom pojavljuju dvije Scile.

2
HOMER, Odiseja (prev. T. Maretić), Zagreb, 1987., XII. pjevanje, 39–46 stih.

3
Grčke tragedije II: EURIPID, Helena (prev. K. Rac, N. Majnarić), 748.

4
A. D. URE, Beotian Vases with Women's Heads, u: *American Journal of Archeology*, 57 (1953.), sl. 8-b.

5
EUGENIE SELLERS, Three Attic Lekythoi from Eretria, u: *The Journal of Hellenic Studies*, 13 (1892.–1893.), 2, tb. I.

6
EMILIJAN CEVC (bilj. 1), 102, spominje »ženskog centavra ali sfiingo«.

7
EMIL ELIAS STEINMEYER, Die kleinere althochdeutschen Sprachdenkmäler, Berlin, 1916., 127; ALAN WOOD RENDELL, Physiologus, London, 1928., 87-89; HELEN WOODRUFF, The Physiologus of Bern: A Survival of Alexandrian Style in a Ninth Century Manuscript, u: *The Art Bulletin*, 3 (1930.), 242, 249, sl. 22; FRIEDRICH MAURER, Der altdeutsche Physiologus, Tübingen, 1967., 2–72; CHRISTIAN SHRÖDER, Der Millstätter Physiologus: Text, Übersetzung, Kommentar, Würzburg, 2005., 80–83.

8
EMIL PETERS, Der griechische Physiologus und seine orientalische Übersetzungen, Berlin, 1898., 43, 44, navodi različite rane prijevode *Fiziologa*: u etiopskom prijevodu Sirene su ponekad ptice, a ponekad konji; u armenskom *Fiziologu* Sirene mogu biti ptice, margarci ili bikovi; sirijski *Fiziolog* donosi moralnu poantu: »Ako ste poput Sirena, koje su dijelom žene, a dijelom ptice, ili poput Theona

(Onokentaura) koji su dijelom ljudi, a dijelom magarci, tada nećete pronaći niti Mamona niti Boga.«

9

WILLIAM TRAVIS, Of Sirens and Onocentaurs, u: *Artibus et Historiae*, vol. 23, 45 (2002.), 32, 33.

10

WILLIAM TRAVIS (bilj. 9), 32, 33, 48, sl. 24.

11

Prema: WILLIAM TRAVIS (bilj. 9), 33, 34.

12

Prema: <http://www.biblegateway.com/versions/index.php?action=getVersionInfo&vid=4> [II. 2011.]

13

EMIL ELIAS STEINMEYER (bilj. 7), 124–134.

14

EMIL ELIAS STEINMEYER (bilj. 7), 127.

15

FRIEDRICH MAURER (bilj. 7), 135v-136v.

16

CHRISTIAN SHRÖDER (bilj. 7), 80, *Si sint uon dem hobet unz den nabele. also wip geschaffene. danne un unze an die fu'zze nidine. getan sam die uoegle. si singent ein sanch heizzet Musica.*

17

HELEN WOODRUFF (bilj. 7), 249.

18

MARY ALLYSON ARMISTEAD, *The Middle English Physiologus: A Critical Translation and Commentary*, Blacksburg, 2001.

19

MARY ALLYSON ARMISTEAD (bilj. 18), 85.

20

EMIL ELIAS STEINMEYER (bilj. 7), 130; FRIEDRICH MAURER (bilj. 7), st. 2–72; CHRISTIAN SHRÖDER (bilj. 7), 94–97.

21

Npr. u rukopisu MS 42130 u Kraljevskoj biblioteci u Londonu, ili u rukopisu MS 10e, prema <http://bestiary.ca/beasts/beatgallery283.htm#> [II. 2011.]

22

MARY ALLYSON ARMISTEAD (bilj. 18), 85.

23

Opširnije: WILFRED MUSTARD, *Siren-Mermaid*, u: *Modern Language Notes*, 1 (1908.).

24

WILFRED MUSTARD (bilj. 23), 22.

25

FRANZ PFIEFFER, *Konrad von Megeburg: Das Buch der Natur – Die erste Naturgeschichte in Deutscher Sprache*, Stuttgart, 1861.

26

FRANZ PFIEFFER (bilj. 25), 17. poglavlje, 6–7. red.

27

Prema Ambrozijevim Komentarima Luke, Odisej je duša koja luta morem ovoga svijeta, dok mu pomoć pruža Krist, kako ne bi bio izgubljen. Svi elementi iz Odiseje skladno su uklopljeni u ovu osnovnu hiperbolu. Opširnije: WILLIAM TRAVIS (bilj. 9), 38. Slične homerske paralele koristi isti autor u svom djelu *De fide* (v. gore).

28

Sveti Leandar Seviljski u svojim pismima sestri Fabioli opisuje Sirene kao metaforu za žene. Za razliku od nekih drugih autora, koji su samo prostitutke i preljubnice nazivali i Sirenama, za Leandra žene se dijele na opatice i Sirene, odnosno sve žene izvan samostana on naziva Sirenama. Opširnije: WILLIAM TRAVIS (bilj. 9), 38, 39.

29

WILLIAM TRAVIS (bilj. 9), 31, sl. 2.

30

Opširnije: WILLIAM TRAVIS (bilj. 9), 47–53.

31

EMIL ELIAS STEINMEYER (bilj. 7), 127.

32

CHRISTIAN SHRÖDER (bilj. 7), 82, 83.

33

WILLIAM TRAVIS (bilj. 9), 39.

1. Unutrašnjost kapele Žalostne Matere Božje u Celju

2. Konzola s prikazom Sirene

4. Konzola s prikazom Lava

3. Konzola s prikazom Onokentaura

5. Konzola s prikazom Pelikana

6. Konzola s prikazom Scile

8. Grčki krater s prikazom Sirene (prema: A. Ure, *Vases with Women's Heads*, *American Journal of Archeology*, 57, 1953., sl. 8-b)

7. Konzola s prikazom Ivana Evangelista

9. Iluminirani rukopis iz sredine 14. st., prikaz Sirene i Onokentaura (prema: <http://bestiary.ca/beasts/beastgallery246.htm#>)

10. Prikaz Onokentaura, detalj s mozaika u Palestrini (prema: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praeneste_-_Nile_Mosaic_-_Section_1b_-_Detail.jpg)